

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

(Pn) Socialnat.
sv.

Kronof.
(Key, E)

M. Roos
—

En ord till fröken
Ellen Key - -

1896

(182) Socialpol.
Su
Kvinnoför.
MATHILDA ROOS.

ETT ORD

TILL

FRÖKEN ELLEN KEY

OCH

TILL DEN SVENSKA KVINNAN.

STOCKHOLM, ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

Pris 40 öre.

ETT ORD

TILL

FRÖKEN ELLEN KEY

OCH

TILL DEN SVENSKA KVINNAN

AF

MATHILDA ROOS.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1896.

Det finnes böcker liksom det finnes människor, hvilka äro så smidigt sammansatta, så komplicerade, så skiftande och ordrika, att, trots en bestämd förnimmelse, ett genast stadgadt omdöme, att man ej gillar dem, får man länge spana efter de rätta anfallspunkterna, efter de fasta konturerna till en klar utpräglad bild af deras karakter och åsikter.

Sådana böcker — och sådana personer — »afrunda» alltid den sanning, de vilja framhålla; då de uttala ett påstående, som de veta måste såra eller smärta någon, förstå de att på samma gång göra små koncessioner, och härigenom dupera de anfallna så, att dessa knappast ens märka att de blifvit anfallna.

Fröken Keys senaste arbete »Missbrukad kvinnokraft» är en sådan bok. Med begreppet *moderlighet* som en högt lyftad fana sträckt

framför, sig utdelar hon i dess namn, och skyld bakom den, de skarpaste hugg mot sitt eget kön. Men hon utdelar dessa hugg så, att en hel del af hennes läsarinnor — och naturligtvis äfven läsare! — icke känner dem; fascinerade af hennes glänsande språk, af hennes dityramber öfver moderskapet och dess sällhet, hänga de med sina ögon fast vid den högt lyftade fanan, under det de begärligt insupa hennes vackra ord, utan att förstå hvad som i själfva verket gömmer sig bakom dem.

Men då en dylik bok kommer ut, är det kritikerns plikt att taga bladet från munnen för att visa hvilka stenar fröken Key utdelar åt dem, som tro sig taga emot bröd ur hennes hand.

Fröken Key påstår att hennes uppsats ej är reaktionär, att den tvärtom går ut på att höja kvinnans ställning, utvidga och skapa nya arbetsområden åt henne och på samma gång låta de specifikt kvinnliga egenskaperna komma till användning, och icke som hittills förstöras i en olämplig konkurrens med mannen.

Trots denna hennes försäkran vågar jag emellertid påstå, att knappast en mera reaktio-

när bok än ifrågavarande kunnat skrivas. Och det är icke den sunda, naturliga reaktionen här är fråga om, den som likt en vågbrytare hejdar utvecklingens svall, då det brusar öfver bräddarna, utan den farliga, försåtliga reaktion, som angriper bakifrån eller från sidan och som söker, icke att lugna och hejda en rörelse, utan att draga den *tillbaka*, in i gamla öfvervunna slafförhållanden.

Fröken Key börjar sin bok med en analys af kvinnans psykologi, ofta skarpsinnig och träffande, om än ej synnerligt ny eller originell, samt med praktiska bevis, hämtade ur erfarenheten, men lika mycket från hörsagor, att kvinnan ej passar för det offentliga lifvet, att hon visserligen sköter sitt arbete med ordning och plikttrohet, men utan intresse, utan ambition. Ur alla dessa bevis och påståenden drar författarinnan nu den slutsatsen, att kvinnan ej duger till annat än moderskapet eller till något af de arbetsfält, där de moderliga instinkterna företrädesvis kunna göra sig gällande: lärarinnans, sjuksköterskans, barnsköterskans m. fl.

Att modersplikten är hög och helig, att omsorgen om och kärleken för det kommande

släktet bör vara det centrala i kvinnans lif, detta lär väl vara axiom, som ingen söker bestrida. Men häraf följer icke att kvinnan är oduglig eller åtminstone intresselös för hvarje sysselsättning, som ej har direkt med moderskapet att göra. Jag vill blott här mot fröken Keys påstående i denna riktning göra den invändningen, att hon förväxlar orsak och verkan, då hon talar om kvinnans håglöshet i det offentliga arbetet, på banker, i telegraf, post och så vidare. Förhållandet är snarare, att kvinnan ofta ej hyser intresse för sitt arbete, *emedan* hon lönas orättvist, *emedan* mannen för samma arbete har dubbelt eller tredubbelt så stor lön som hon, *emedan* hon ej har någon utsikt till befordran, hon må för öfrigt sköta sitt arbete aldrig så väl och ordentligt, — och icke tvärtom, att hon ej kan avancera, ej kan lönas högre, *emedan* hon saknar ambition och intresse. Fröken Key borde förstå, att ingenting verkar så nedslående, så dödande på allt slags entusiasm, som att vara föremål för orättvisa och misstroende. Och på de *flesta* områden — glädjande undantag finnas ju lyckligtvis! — är den arbetande kvinnan, hon som

måste försörja sig själf och som af en eller annan anledning ej kan beträda någon bland de af fröken Key föreslagna banorna, ännu i detta predikament. Jag har sett kvinnor — och jag har *själf* sett och känt dem, ej blott lyssnat på hvad deras arbetsgifvare säga, som då de börjat sin tjänst varit fulla af nit och intresse; men efter ett par år, sedan de märkt hurusom de ständigt blifvit tillbakasatta, hur unge män, hvilka icke ägt hälften af deras bildning och begåfning, »gått om» dem i tjänsten, ha de blifvit likgiltiga och skött sitt arbete just på detta automatiska sätt, som fröken Key anser typiskt för alla arbetande kvinnor. Det synes mig emellertid föga kärleksfullt af fröken Key, att på detta sätt förringa sina medsystrar, och härigenom förvärra deras redan förut ganska svåra ställning och underblåsa arbetsgifvarnes i alla händelser stora benägenhet att illa löna det kvinnliga arbetet.

Att för öfrigt fröken Keys påstående att kvinnan i genomsnitt lämpar sig mindre bra än mannen för kontors- och bankgöromål är riktigt, medgifves gärna. Kvinnan har i regel mera fantasi och lättrördare känsla än mannen samt

därtill mindre kroppskrafter. Allt detta gör att arbetet måhända ställer sig svårare för henne än för mannen. Men å andra sidan kan ett dylikt regelbundet, prosaiskt arbete vara nyttigt och tuktande för den spelande kvinnliga fantasien; utfördt med ordning och plikttrohet kan det vara af en stor betydelse för kvinnans uppfostran.

Detsamma gäller äfven studier och examina. Alla de kvinnor, som genomgått sådana, kunna, äfven om de ej haft någon direkt nytta däraf, vittna om, hvilken utvecklande inverkan studierna haft på deras intelligens.

Att sedan några unga flickor, till följd af det kvinnliga könets ökade sociala frihet, slagit in på studiebanan, *utan* några utpräglade anlag för läsning, måhända blott af ärelystnad eller nyfikenhet, faller af sig själf. Likaså att det kan finnas kvinnor, hvilka, så att säga hufvudyra af den starka frihetsluften, visa disposition att ringakta moderskapet och försumma hemmets plikter. Men de oegentligheter och snedsprång, som vidlåda hvarje reformatorisk rörelse, höra ej, såvida de ej kommit rörelsen att urspåra, till de drag,

med hvilka man karakteriserar den, om man betraktar rörelsen i stort, i dess helhet. Och för öfrigt, hur många ynglingar ha ej gjort sig skyldiga till samma missgrepp som kvinnan med afseende på val af lefnadsbana?

Fröken Key påstår vidare att kvinnan ej hyser intresse för sitt arbete i det offentliga, emedan drömmen om det egna hemmet så helt och hållet upptager henne under hennes ungdomstid. Men denna dröm är icke någonting egendomligt för kvinnan, den hägrar äfven för den unge mannen, den rena, ofördärfvade unge mannen, nämligen. Drömmen om att få bygga ett eget bo vaknar, om än ej lika tidigt hos ynglingen som hos flickan, dock med så mycket större styrka när den kommer, ty ynglingen vet att han i denna dröm och dess snara förverkligande har ett värn mot frestelser, som äro obekanta för den unga flickan. Men detta gäller som sagdt *endast* den ofördärfvade unge mannen, han, som är obekant med Bellmans »rännstenssfer».

Detta emellertid blott i förbigående, ty det är så långt ifrån, att fröken Keys nedsättande af kvinnans förmåga i det offentliga arbetet

utgör den farliga punkten i hennes uppsats, att det icke snarare kan kallas en bisak däri. Nej, det gungfly, öfver hvilket de blomstersmyckade skenfagra fraserna utspinnas, ligger djupare och mera försåtligt än så.

Från kvinnan i det offentliga går förf:n lös på kvinnan som könsvarelse, som släkttyp. Dels med egna uttalanden, dels med citat från berömda kvinnokännare — »vetenskapsmän på dessa områden» — söker hon, kanske utan att vilja eller mena det, att beröfva kvinnan snart sagdt alla tänkande, själfständiga och intelligenta egenskaper och göra henne uteslutande till en drifternas, impulsernas och känslornas inkarnation. Följande manliga definition af begreppet kvinna: »En varelse, som när mannen säger: två gånger två är fyra, svarar honom: det tror jag icke, och hur ni än bevisar behåller jag min tanke om saken», kallar fröken Key »ypperlig» och tyckes således taga på fullt allvar, hvad som antagligen endast var ett pikant utfall, som hade sin *raison d'être* uteslutande i det vanliga skämtsamma gnabbet könen emellan. Vidare gör fröken Key kvinnan till en sådan apa, en sådan eftersägare af man-

nen, att hon som barn icke ens har förmåga att taga initiativ till någon originell odygd, utan beskedligt och lojt nöjer sig med att göra efter hvad brodern gör. Hvilka underliga minnen fröken Key måtte ha ifrån sin skoltid! Jag önskar — så skulle jag under andra förhållanden ha sagt — att jag med afseende på odygd och okynne kunde känna mig lika fläckfri som fröken Key tyckes göra; nu kan jag med stolthet konstatera, att jag åtminstone i det fallet känner mig vara mannens vederlike, och som inga samskolor funnos i min ungdom har jag också tillfredsställelsen att veta att min och mina skolkamraters odygd var ursprunglig och »genialisk».

Kvinnans styrka, fortsätter förf:n, ligger i att bereda små fröjder, göra små tjänster (hvarför skall ej mannen också försöka vara tjänstaktig?), sätta blommor på sitt skrifbord (jag känner många män, som äro mycket svaga för *just* detta lilla estetiska arrangemang), akta sig för att såra andras känslor, icke förbise hvad takt och smak kräfva (är det verkligen möjligt att fröken Key anser att i dessa bägge sistnämnda punkter *mannen* ej har samma för-

pliktelser som kvinnan?), leka med ett barn, vårda en sjuk, lyssna till en sorg (hvarför tilllägger ej fröken Key också den välbekanta rättstafningsatsen: »att träckla, fålla, vålma hö och plåstra på sår?»). Gent emot andra arbeten, andra plikter förhåller sig kvinnan oftast »platoniskt», på andra områden låter hon icke öfverbevisa sig om att $2 \times 2 = 4$.

Den kvinnliga fabriksarbeterskan begriper sällan hvad hon gör, arbetar automatiskt utan att bry sig om det maskineri, hvars konstruktion de flesta manliga arbetare redan som gossar taga reda på. Som barn talar kvinnan aldrig annat än om en »han» eller »hon» eller om kläder och nöjen — kvinnan »leker med systemen och programmen, logiken och formerna»; hennes natur utmärker sig för »en vildhet, en med själfva urnaturen djupt förbunden väsensart, som hos de yppersta kvinnorna kulminerar i den stora hängifvenheten och hos de sämsta i brottet, men hos båda yttrar sig som oförmåga att antaga den gifna kulturens resultat som för sig förbindande.»

Förf:n säger i början af sin uppsats (sid. 4) att ingen tänkande människa betviflar att

icke vid nästa sekels slut på alla rättsområden medborgarinna skall betyda detsamma som medborgare, att hustrun skall vara likställd med mannen, modern med fadern. Mig synes, att för hvarje »tänkande» människa måste det i stället, om kvinnan vore så som fröken Key beskriver henne, te sig som en stor olycka, såväl för kvinnan själf som för familjen och samhället, om hon med sina otämnda instinkter, sin »vildhet» och oresonlighet komme i åtnjutande af flera sociala rättigheter — de hon har äro redan för många för en sådan otuktad varelse som fröken Key gör henne till.

Slutligen citerar förf:n en tysk tänkare (på grund af detta citat måste man dock starkt betvifla, icke blott djupet, utan äfven redigheten i den anförda tänkarens tankegång), enligt hvilken mannen, om kvinnan icke kommit till i skapelsen, för länge sedan, matematiskt klart och bestämdt, skulle ha lyckats lösa tillvarons problem. »Kvinnan omöjliggör att lifvet kan behandlas som ren matematik. Genom förbi-seende af faktorn *kvinn*a hafva alla människans matematiska resultat blifvit felaktiga. Detta förstå profeter och filosofer. De låta matematik

vara matematik, verklighet vara verklighet. Men bakom verkligheten veta de att känslan, mystiken finnes. Och dess makt representeras af kvinnan.»

Hvilken röra af paradoxer, oriktiga slutledningar, ömkliga rester af förvridna sanningar! Känslan, mystiken, som är själens blomma, som är ångkraften i människolifvet, skulle ej finnas annat än hos kvinnan! Och dock ha de största mystici, som lefvat, en Johannes, en S:t Franciskus, en Tomas a Kempis, en Svedenborg, en Dante, ej varit kvinnor utan män, och därtill män, som haft mycket litet med det kvinnliga könet att skaffa, män, hvilkas snillen varit helt och hållet fria från erotikens befruktande inverkan.

Det är sant att genomsnittskvinnan är mera känslig, mera disponerad för mystik än genomsnittsmannen, som i stället har sin styrka i det exakta, det positiva. Men detta är någonting helt annat än att kvinnokönet skulle *representera* mystiken och känslan. Mystiken och känslan äro mäktiga andliga krafter hos hela människosläktet och ingalunda några specifika könsförhållanden, om än erotiken har sina

rötter däri; men eftersom de andliga krafterna alltid framträda starkast hos de väldigaste exemplaren af människosläktet, och då dessa exemplar vanligen alltid varit män — vi ha ju dock en Birgitta, en Katarina af Siena, som kunna täfla med ofvan citerade namn — har det inträffat, att de största kända mystici tillhört det manliga könet.

Förf:n öfvergår nu till en analys af det manliga snillet, för att därigenom bevisa, att kvinnan endast på det efterbildande området åstadkommit någon produktion af värde. Hon öppnar sitt anfall med det påståendet, att emedan man sällan finner det kvinnliga snillet i den situation hon illustrerar med den Bellmanska strofen:

»Här ligger jag i rännsten och betraktar
mina gamla skor —»

kan det heller aldrig nå upp till mannens genialitet, aldrig som han göra »färderna mellan Inferno, Purgatorio och Paradiso»!

»Ägde icke,» fortsätter hon, »den manliga öfvermänniskan sin intensiva sinnlighet, sitt demoniska djup, sin frändskap med Lucifer och Promethevs, då hade han hvarken blifvit stor

som religionsstiftare eller tänkare, som skald eller siare. De etiska instinkter, hvilka minska vidden af kvinnans lifssfer, mångfalden af hennes lifsintryck, de äro det ock, som minska intensiteten i hennes geniala ingifvelse.»

Det vill säga, enligt fröken Key skulle en sedligt ren naturel, en medveten etisk sträfvan vara hindrande för ett sant konstnärsskap, en fullödigg snillekraft, och motsatsen därtill, den intensiva sinnligheten, bekantskapen med rännstenssferen, utvecklande och pådrifvande för snillet. Men här liksom nyss gör sig förf:n skyldig till misstaget att sammanblanda orsak och verkan. Ty rätta förhållandet är, att de stora snillen, hvilka sölat sig i laster, blifvit stora, *trots* detta, och icke *till följd* däraf. Det är ej så, att liderligheten är något *conditio sine qua non* för ett snille, men snillet kan vara så väldigt, så kraftigt, att det ej förmår släckas — om än fläckas — af utsväfningarnas härjningar.

Göthes storverk »Faust» blef hvad det blef *fastän* Göthe icke var någon sedlig person, emedan den etiska instinkten, dragningen till ljuset, till sanningen var så stark, så mäktig inom honom,

att den likt en ljungeld bröt fram genom osedlighetens förmörkande dunstkrets. Faust tillkom ej *på grund* af Göthes »intensiva sinnlighet», utan *trots* den och därför att de ädla krafterna i hans andes djup, oaktadt alla förvillelser, förstodo och inträngde i den gudomliga kärlekstanke, som, aldrig hvilande, kämpar för att döda den motsatta sataniska principen: själfviskheten i människans hjärta. Och i sin väldiga, intuitiva skaparekraft danade han så Faust-typen, som icke är någonting annat än människan, den efter idealet trängande, och hennes motståndare Mefisto, själfviskhetens, hänets, förnekelsens inkarnation. Och emedan Göthe, *trots* sin intensiva sinnlighet, förstod den rena kärleken, utmejslade han Margaretas skära gestalt, typen för »das ewig weibliche», hon, som, ehuru själf fläckad, renas i ångerns smältugn och med innerlighetens och hängifvenhetens kraft visar hän till idealet, till Gud.

Intet bevisar så »de etiska instinkternas» inverkan på snillets produktioner som *just* Göthe och hans »Faust». Aldrig, hvarken förr eller senare, har han i något af sina öfriga verk, huru genialiska de än må vara, uppnått *den*

storhet, som präglar hans Faust, aldrig har hans snilles vingar lyft honom till en sådan örnflykt som då, *därför* att han aldrig varit så skarpt medvetet etisk, aldrig så genomträngd af livvets djupaste sanningar, af kärlekens heliga eld, af syndens hemlighetsfulla styrka, af ångerns luttrande kraft, som *just* i och under skapandet af Faustverkets odödliga gestalter.

Men hvem säger, att Göthe ej kunde ha skrivit *ändå* skönare verk, att han ej kunnat lösa gåtor, som han nu lämnat slutna, att han icke kunnat öppna synvidder, hvilka han nu låter vara töckenhöljda, ifall han, själf höjd öfver livvets svarta djup, endast pejlat dem med snillets Röntgen-strålar och i objektiv, lugn skaparekraft mejslat livvets sanningar till harmoniska konstnärsbilder?

Fröken Key svarar mig kanske här med Göthes ord: »du griper aldrig hvad du ej förnam»; men det karakteristiska för snillet är ej att det måste *ha syndat*, det är att det måste *förstå* synden, måste ha känt dess demoniska krafter brusa genom själen, och detta kan man göra utan att ha fallit, ja, en genomkämpad, öfvervunnen frestelse lämnar måhända en ännu

djupare insikt, en ännu säkrare kännedom om människohjärtats många invecklade hemligheter, än hvad själfva fallet gör.

Ingen har förstått lifvet, ingen har känt hjärtedjupen, ingen har gjort en så svindlande färd mellan »Inferno och Paradiso», som Människosonen, han som var *frestad* i allt, men *utan synd*.

Då fröken Key dekreterar att snillet måste tangeras rännstenssferen för att bli något verkligt stort och kraftigt, glömmet hon namn sådana som Runeberg, Geijer, Viktor Rydberg, Pontus Wikner, Mendelsohn, Händel, Michel Angelo, Beethoven, Dante, med flere, på hvilka den Bellmanska strofen under ingen period af deras lif torde ha passat in.

Och hvad beträffar sådana snillen — en Byron, en Musset, en Heine, en Edgar Poe, — som icke blott tangerat utan notoriskt tillbragt sin mesta tid i rännstenssferen, så är det lika visst som att ångorna därifrån för det naturliga lifvet äro mindre fördelaktiga än solens strålar, att om dessa mäns snille varit närdt och understödt af andra, noblare karaktersdrag, om de haft friare utsikt öfver lifvet, om

de sett det ifrån de ljusa höjder, där etikens och religionens friska strömdrag blåsa fram, skulle de danat fullödiga, harmoniska konstverk, hvilka fröjdade samtid och eftervärld, och icke som nu endast efterlämnat några guldkorn bland en mängd barocka, trånsjuka och obscena snillefoster.

Om fröken Keys påstående att det kräfvades »intensiv sinnlighet» för att bli stor som religionsstiftare, kan man icke säga annat än att det är af den art, att finkänsligheten förbjuder ett bemötande, åtminstone hvad beträffar den störste af alla religionsstiftare. Och där, hvarest i ett dylikt fall »en intensiv sinnlighet» verkligen förekommer, blir denna afgjordt till ett minus i kraften och sanningen hos det religiösa utsädet, något som vi tydligast se bevisadt i den muhammedanska läran, som vunnit en sådan utbredning, en sådan makt öfver själar, men ändå för länge sedan är dödsdömd. I Buddhas religion däremot skall, på grund af dess stiftares sedliga höghet, alltid finnas något — ett drag af, en frändskap med kristendomen — som lefver, äfven om läran i sin helhet försvinner.

Nej, icke är det sinnlighet och utsväfningar, som äro drifkrafter åt snillet, icke är rännstenen den jordmån där dess blommor spira, och icke är det de etiska instinkterna som minska kvinnans geniala begåfning. Att det kvinnliga snillet såväl kvantitativt som kvalitativt är mannens underlägset — ty detta är ju ett faktum, ett axiom, som väl ingen människa bestrider, och som fröken Key ej behöft så vidlyftiga omständigheter för att bevisa — beror ej på ofvannämnda faktorer, utan därpå, att kvinnan i intet har samma kraft, samma »naturbundenhet», samma skapande, alstrande förmåga som mannen.

Fröken Key anser att det kvinnliga snillets produktioner utan saknad skulle kunna vara borta. Ja, för så vidt man hyllar den Almqvistska satsen, »så jag målar, ty så roar mig att måla», för så vidt man anser att snillet måste gå sin egen kometlika bana, skildt från allt hvad moral och etik och människokärlek heter, då kan fröken Key möjligen ha rätt i sitt påstående. Men hyser man en annan åsikt, den nämligen, att estetik och etik äro sammanfogade med tusen hemlighetsfulla trådar,

och att, hvarest dessa sönderslitas, där blir *all* skönhetssträfvan, vore den aldrig så »besläktad med Lucifer», aldrig så »intensivt sinnlig och demoniskt djup», förkastlig och fördömlig, emedan den *aldrig* skall finna vägen till mänsklighetens hjärta, som dock ytterst är och förblir målet för all sann konst — hyser man *den* åsikten, då känner och förstår man också, att det kvinnliga snillets anspråkslösa produkter spelat sin stora roll i människosläktets inre historia. Blåsippan är en liten obetydlig blomma, som ingen drifver i orangerier, ingen utställer på blomsterexpositioner, men den har fröjdat lika många, ja, kanske flere än den praktfulla med konstens medel drifna rosen. Fredrika Bremers och Grace Aguilars romaner, Frances Havergals och L. S:s små sånger ha kommit tusen hjärtan att slå af glädje och lycka, ha fuktat ögon, som troligen aldrig skulle fällt en tår öfver Byrons Don Juan eller Musset's Rolla. Och har ett konstverk, det må vara aldrig så obetydligt, kommit blott *ett* hjärta att slå, *ett* sinne att värmas, *en* tanke att dragas till ljus och sanning, så har det sitt värde, sitt berättigande.

Sidan 29 förekommer en minst sagdt egendomlig passus. »Det är icke de för livets mångfald och hemlighetsfulla djup blinda sedlighetsiffrarna, som skola lösa problemet» — problemet om djup lycka i förhållandet mellan man och kvinna, nämligen. »Men detta skola lika litet de hvardagskloka, som råda sina idealistiska medsysstrar, att icke stegra sina kraf på innerligheten, troheten och det sympatiska samlifvet i äktenskapet, på skönheten i hemliffvets vanor, på finheten i känslans uttrycksmedel.»

Här framträda återigen författarinnans favoritspekulationer öfver de etiska instinkternas, de sedliga sträfvandenas förlamande inverkan på intelligensen, på förmågan att uppfatta och förstå lifvet. Men på hvad är det väl, på egna iakttagelser eller på andras auktoritet, som förf:n stödjer dessa förvända satser? Vet då icke fröken Key, att de som »blindt» sträfva att förverkliga sedlighetsidealet, de göra det, *därför* att de förstå »lifvets mångfald», *därför* att de blickat ned i dess »hemlighetsfulla djup», *därför* att de känt svindeln, som lockar och drar dit ned, och att de velat frälsa

och rädda dem, som kanske *icke* förstått allt detta? Och hvad i all världen menar hon med de »hvardagskloka», som råda sina idealistiska medsystrar att ej stegra sina kraf på innerlighet etc.? Menar hon med »hvardagskloka» *det* slags kvinnor som, ehuru i sitt yttre lif oantastliga, dock äro orena i själens djup, kvinnor som skratta åt slipprigheter, som ursäktat sina mäns så kallade snedsprång, som låta »udda vara jämnt», blott för att få lefva i bekvämlighet och njutning? Men kan man kalla sådana kvinnor »hvardagskloka» — äro de icke snarare orena, okyska kvinnor? Eller menar fröken Key den kvinna, som kan förlåta och fördraga, som äfven då hennes illusioner bli grusade, då hennes dröm om sympati ej förverkligas, icke tröttnar att anse det gifna löftet heligt och bindande, och i kärlek och tålmod nedsätter krafven på *lycka*, för att i stället öka dem på *plikt*? Och hvilka äro de idealistiska medsystrarna? Tillhöra de männe *det* slags kvinnor, som förakta vigseln, som anse äktenskapet eller »förbindelsen» bruten, då någon fnurra kommer på tråden, eller passionen svalnat, eller »den stora hängifvenheten»

uppenbarar sig i nya, mera lockande former? Ja, ingen kan med bestämdhet precisera hvad som här menas; hela denna framställning lider så brist på hvad fransmannen menar, då han säger, att någonting är uttaladt »*nettement*», att man stannar i ovisshet om själfva innebörden däraf.

Författarinnan fortsätter: »De» — de hvardagskloka — »råda därigenom till ett oerhördt missbruk af kvinnokraft. Ty hvad kvinnan bör lära, det är att framställa sina kraf med mera gratie och mera vishet, med mera hänsyn till mannens skaplygne.»

Man skulle nästan vara frestad kalla en dylik uppmaning för smicker åt det manliga könet, ty sådan hänsyn är ej en könsfråga, det är en allmänt mänsklig fråga, en fråga angående förhållandet individer emellan. Hvarje människa, man eller kvinna, bör väl lära sig att framställa sina anspråk, den ena på den andra, med behag och vishet, med hänsyn till olika skaplynnen. Allt detta har icke det minsta med kvinnofrågan att göra; och lika fördärfbringande som en dylik uppmärksamhet mot det manliga könet skulle vara för mannen

själf, lika nedsättande skulle det vara för kvinnan att utöfva dessa dygder, *utan* att vara föremål för desamma från mannens sida. Det skall och bör ej vara något specifikt kvinnligt att taga hänsyn och utöfva vishet i sina anspråk, utan rätt och slätt mänskligt.

Om fröken Keys analys af det manliga snillet är — jag kan ej använda något annat ord än motbudande — så är den af det kvinnliga dunkel, hoprörd, fosforistisk i högsta grad. Att de kvinnliga snillena i allmänhet ej kunnat teckna fullt levande manliga typer, anser hon härröra däraf, att »kvinnans allra hemligaste tanke om mannen är den, att han kunnat blifva en succès endast på det villkoret, att Eva blifvit danad först och sedan tagen till råds vid skapelsen af Adam» (sid. 31—32) och att författarinnorna nu därför söka »rätta det ursprungliga misstaget, genom att skapa sina män efter kvinnans beläte». Uttryckt på vanligt enkelt språk skulle väl detta betyda, att kvinnan i allmänhet har mycket höga tankar om sitt kön, anser sig vara mycket visare och förståndigare än mannen. I så fall kan man icke säga annat, än att fröken Key i detta af-

seende frändömt sig själf hvarje gnista af kvinnlighet.

Men hvad menar hon sedan, då hon säger, att blott den kvinna, som har »mod att delgifva sitt innersta väsen», blott den som »öfvervinner sin skygghet att kasta sina pärlor för de slags kritici, mot hvilka Jesus af Nazaret varnade» (sic!), blott den kan bli en verklig konstnär? Äfven här är fröken Key så sibyllinskt dunkel, att man ej klart förstår, hvad hon menar; men sammanställer man dessa yttranden med de åsikter, hon i föregående arbeten uttalat i könsfrågan, och ger man tillbörlig akt på de här inflikade orden: »mod» och »öfvervinna sin skygghet», hvilka ju tyda på fruktan att blifva klandrad och stenkastad, så kan man icke gärna annat än draga den slutsatsen, att denna passus måtte vara ett slags parallel till den, där rännstenssferen prisas såsom utvecklande för det manliga snillet.

Fröken Key afslöjar allt mer och mer själfva tyngdpunkten i sin betraktelse öfver kvinnökönet, den punkt där pudelns kärna helt och hållet kryper fram. Ur alla hennes psyko-

logiska utredningar och bevis framgår nämligen till sist af sig själf den slutledningen, som visserligen ej är ny, då den under århundraden varit och ännu är den demoraliserande trosartikeln bland österns folk, nämligen, att kvinnan är af en annan art än mannen, att blott mannen är den hela, fullkomliga typen af släktet homo, och kvinnan ett slags naturbundet väsen, en inkarnation af drifter och impulser, tillkommen blott för att komplettera mannen, tillfredsställa hans lustar och föda barn åt honom.

Detta och intet annat är det dolda gungfly, på hvilket fröken Key byggt alla sina teorier om kvinnan och hennes kallelse, och som, hur vackra dessa teorier än må klinga, förr eller senare skall komma dem att brista och visa sin innehållslöshet.

Ty hvad är de senaste århundradenas stora vinst just med afseende på kvinnan och hennes ställning? Den att hon blifvit en personlighet, att de individualitetssträfvanden, som karakterisera människosläktets evolution allt ifrån kristendomens morgon, just vis-à-vis henne fått sitt mest pregnanta uttryck. Från att ha

varit en drift, en naturkraft, en inkarnerad frestelse, ja, rent af någonting ondt och förkastligt, som mannen borde fly, har hon i kristendomens tecken segrat öfver fördomar och förakt och blifvit en *människa*, en mannens jämlike, af samma art som han, begåfvad med likartade, om än olika utvecklade, egenskaper som han. Detta personliga, rent mänskliga, är, särskildt hos kvinnan, ett af de mest framträdande dragen i tidens fysionomi.

Men öfver allt detta — aderton århundradens mödosamma och storslagna evolution — drar fröken Key kort och godt ett streck; ty den, som drifver sådana satser, som att kvinnan, bildlikt taladt, ej kan lära sig förstå att $2 \times 2 = 4$, att hon leker med logik, system och form, att hennes natur har en »vildhet», som förbinder henne med »urnaturen», att hon till skada för mannen, ja, för hela samhället, representerar den drift, känslan, mystiken, som drar hela världssystemet på sned, den har också tagit det ödesdigra baksteget, som gör kvinnan, icke *olika utrustad, icke starkare eller svagare, utan till en annan väsensart* än mannen, en som såväl ur etisk som social synpunkt

måste behandlas och bedömas på annat sätt än han. Ty en varelse, sådan fröken Key tecknat kvinnan, kan omöjligt vara lika moraliskt ansvarig och tillräknelig som mannen, utan måste hafva sina särskilda lagar, särskilda sedebud. Och härmed äro vi inne på den orientaliska uppfattningen af kvinnan i sino prydno.

I sin passion att sammanbinda det kvinnliga med naturkrafterna liknar fröken Key kvinnan vid elektriciteten, som gjort sitt inträde i kulturens tjänst på samma gång som kvinnan själf, och som, fastän den lyser i arbetskupan vid vårt bord, icke upphört att gå »sina vilda viggars väg öfver himlahvalfvet». Men fröken Key förebrår kvinnan, att *hon* ej gjort på samma sätt, »gått sin egen vilda väg», d. v. s. revoltens väg mot allt det onda i samhället, utan låtit binda sig af hänsyn, af rädsla att blifva ansedd fantastisk och ologisk (hur är detta möjligt, kvinnan *leker* ju med logiken?) och att detta är orsaken till att världen har blifvit sig lik. Kvinnan, menar fröken Key, skall ändra kulturförloppet, ty »hvarje gång en kvinna haft revoltens mod, har hon fram-

kallat rörelse». Och så citerar författarinnan namn sådana som Fredrika Bremer, Camilla Collett, Florence Nightingale, Josephine Butler, Elisabeth Fry, m. fl. Men är det verkligen möjligt, att fröken Key själf *tror* på alla de tankeutsväfningar, hvartill hon här gör sig skyldig? Kan hon mena, att en varelse sådan som hon beskrifvit kvinnan skulle kunna åstadkomma några förnuftiga samhällsförändringar? Och slutligen, tror fröken Key på allvar att drifkraften i de ofvannämna kvinnornas lif af kärlek och hängifvenhet varit deras »med urnaturen förbundna vildhet», varit det impulsiva, det instinktartade, det oförutsedda, med ett ord allt det, som gör en människa, man eller kvinna, till ett nyckfullt, opålitligt, oberäkneligt väsende, just en sådan, som, taget i vanlig nykter bemärkelse, far sina »vilda viggars väg»?

Nej, fröken Key, hvad som drifvit dessa ädla kvinnor till de lifsgärningar de utfört, hvad som gifvit dem »revoltens mod», det var *kärleken*, den kärlek, som lågade i Paulus' och S:t Franciskus' hjärtan, som besjälade Howard och Pestalozzi såväl som mrs Butler och Fredrika Bremer, den kärlek, som liknar, ej de vilda viggarna

på himlahvalfvet, utan solen, den värmande, härliga, som jagar död och natt och mörker på flykten och framkallar ljus och lif och glädje. *Den* kärleken, gnistan af den gudomliga nedlagd i människohjärtat, är det, som utgör dritkraften till allt stort och ädelt och själfuppoffrande som utföres. Och den kärleken har intet med kvinnofrågan att göra, ty den är lika för alla, man som kvinna. Och att Frances Willard, Elisabeth Fry m. fl. kvinnor lyckats åstadkomma storartade sociala rörelser har ingalunda berott på hvad fröken Key kallar specifikt kvinnliga egenskaper, utan på alldeles motsatta: logisk klarhet i tanken, lugn och besinning, förmåga att iakttaga former, att sätta sig in i program och system o. s. v. Ty det är ej på de »vilda viggarnas väg» man gör sådana storslagna, snillrikt uttänkta och genomförda organisationer, som utförts af en Florence Nightingale, en Mary Livermore, en Josephine Butler. Och långt ifrån att det är några särskildt framträdande s. k. könsegenskaper, som bidraga till att en man eller kvinna höjer sig öfver det vanliga måttet af begåfning, är det tvärtom snarare så, att de kvinnor varit

mest framstående, som ägt hvad man plägar anse vara manliga egenskaper: kraft, mod, ut-hållighet, och de män störst, som haft något af kvinnans böjlighet och innerlighet. Helgjutenheten i en personlighet beror just på den möjligast största harmoniska utvecklingen af *alla* mänskliga egenskaper. »Jag är människa och anser intet mänskligt vara mig främmande», sådan är, epigrammatiskt framställd, den helgjutna människans inre bild. I Kristi person se vi ur bilden därtill, hos honom parades mannens manlighet och kvinnans kvinnlighet till en fullkomlig människa — Människosonen, som han själf företrädesvis kallade sig — och hvarje stor ande har haft något af detta typiska drag.*

Fröken Key låter emellertid hela sin med fagra ord och poetiska bilder beslöjade ned-sättande analys af kvinnan utmynna i en enda välljudande, intensiv lofsång öfver moderligheten, dess plikter och fröjder. Men hvem, som fattat de enklaste af lifvets sanningar, ställer ej moderskapet högt? Hvem anser ej att för kvin-

* Fröken Key hänsyftar (sid. 5, 59, 60) på detta drag, men gör däraf helt olika slutledningar än under-teknad.

nan ingen större lycka kan finnas än att fostra sina barn, att trycka en liten människovarelse till sitt hjärta, linda dess mjuka armar kring sin hals, se små själar veckla ut sig som blommor i solljus? Ingen annan än den mest förvridna, abnormala kvinna bestrider dessa axiom.

Jag frågar emellertid: kan den kvinna, som är sådan fröken Key beskriver den äkta kvinnotypen, — impulsiv, instinktartig, oersonlig, ologisk — kan hon verkligen förstå sig på psykologi, kan hon ens fatta a b c d af uppfostrans svåra konst, till hvars utöfvande först af allt krävas logik och själfbehärskning, de bägge egenskaper, som, enligt fröken Key, den typiska kvinnan helt och hållet måste sakna? I skolan får icke blott gossen utan äfven flickan, bildligt som bokstafligt taladt, lära sig att $2 \times 2 = 4$. Men modern ger ett annat besked om saken; »det där tror jag ej,» svarar hon, »och huru mycket ni än söker bevisa, behåller jag min tanke». De få äfven lära sig det nödvändiga i att tämja naturens »vildhet», att böja sig för former, systemer och logik. Men deras mamma har och bör, om

hon är en sann kvinna, ha en helt olika uppfattning; hon »leker» med allt sådant, och sammandrabba känslorna i hennes »med själfva urnaturen förbundna väsensart» och den »gifna kulturens resultat», så kan och måste hon icke göra annat än krossa allt hvad som är henne i vägen och, likt den naturmakt hon bör söka likna, gå »sina egna vilda viggars väg». Och hurudant skall ett barn, uppfostradt af en sådan moder, slutligen bli? Antingen demoraliseras det, blir hållningslöst, otuktadt som modern, eller ock lär det sig så småningom att förakta henne.

Detta är ej några öfverdrifter eller paradoxer, utan endast logiskt utdragna konsekvenser. Den kvinna, som ej själf är tuktad och uppfostrad, som ej *först* är *människa*, sedan *mor*, blir aldrig någon bra sådan. Hon kan mena mycket väl, vara mycket kärleksfull, lämpa sig utmärkt till modell i dockhemslitteraturen, men för sina barn blir hon en af dessa hållningslösa, än öfverdrifvet ömma och pjåskiga, än häftiga och lidelsefulla mödrar, som äro liksom särskildt ägnade att omöjliggöra både faderns och skolans försök till uppfostran.

Kvinnans specifika heder är att vara moder, detta nekar ingen. Men för att rätt uppbära denna heder, för att kunna vara en *sann* mor, en som förstår, ej blott att älska, men äfven att leda och uppfostra sina barn, det vill säga förverkliga moderlighetens djupaste, allvarligaste innebörd, fordras att kvinnan först är en personlighet, en mannens like i andlig frihet och utveckladt sjäslif.

Detta oerhördt starka betonande, detta nästan lidelsefulla framhäfvande af moderskapet och moderligheten ställer dessutom så i bakgrunden den roll äfven mannen har i släktets uppfostran, att man frestas tro att det ej finnes något sådant som faderskap, annat än i rent sinnlig bemärkelse. Och dock är den roll en far kan och bör taga i sina barns fostran, om än ej lika omfattande, dock lika viktig som moderns. Att i de flesta fall barn lättare kunna undvara faderns än moderns vård är ju af flere skäl påtagligt; men det är icke svårt att märka, att ofta någonting fattas hos de barn, särskildt söner, som uteslutande handledts af kvinnor. Fröken Key torde invända, att hennes uppsats ej handlar om faderskap, utan om

moderskap, och att tillfället således är illa valdt att tala om det förstnämnda, men hennes frenetiska påpekande, att särskildt hela kvinnans lif skall vara ägnadt att till kropp och själ träna sig för ett kommande släkte, gör att man har svårt att tro det vara hennes åsikt, att äfven mannen bör göra detsamma, att omsorgen för dem som komma efter oss bör vara ett rent mänskligt drag och ej uteslutande kvinnans monopol. Barnets horoskop ställes ej blott af modern; faderns anlag, faderns exempel och ledning betyda ju därvidlag lika mycket som moderns.

Rent af hädisk synes mig fröken Key, då hon i sin fanatiska dyrkan af moderligheten på sidan 63 förvandlar julens innebörd till en mänsklighetens omedvetna tillbedjan af »moderlighetens kraft, under gestalten af en ung mor med sin förstfödda son i sin famn».

Denna apoteos åt ett förhållande, som, i sig själf högt och vördnadsbjudande, får ett fullständigt hedniskt drag då det föres in på områden dit det ej hör, må emellertid helt och hållet stå för fröken Keys räkning.

Fröken Key tar slutligen kvinnan, särskildt den svenska, i upptuktelse för hennes deltagande

i den så kallade försvarssaken. Hon gör därvid en skildring af kriget och det successiva utrotande däraf, som kommande tider bära i sitt sköte, och denna skildring är så väl gjord och så logiskt genomförd, att man riktigt drar en suck af lättnad och glädje öfver att i hennes uppsats äntligen träffa på något, som man helt tycker om och helt understryker. Men då fröken Key kommer in på själfva *försvarsrörelsen*, då hon rent af fördömer kvinnans intresse för eller deltagande däri, men på samma gång talar om att modern skall lära barnen att älska sitt fosterland och, om så behöfves, gärna gjuta sitt blod därför, då bevisar fröken Key på ett eklatant sätt att det verkligen kan finnas sanning i hennes sats att kvinnan — till och med då hon är »öfvermänniska» — behandlar logiken ytterst lekfullt.

Fröken Key säger, att det borde vara kvinnans ära att sätta in all sin kraft — sin »vibrationshastighet» — just i fredsrörelsen, att hon borde af hjärtat hata kriget, och för att gifva sitt påstående ökad pondus anför hon några både vackra och högstämda verser af Björnstjerne Björnson. Men hur vet fröken Key

om icke de kvinnor, som deltaga i *försvaret* på samma gång hata och fördöma *kriget*? Men de ha förstått att, så länge krig ännu finnes, så länge dess idé ej gått ut ur det allmänna medvetandet — och därur drifves det ej genom yttre medel, forcerad afväpning och dylikt, utan genom *inre*, genom att kristendomens sanningar så småningom genomsyra mänskligheten — så länge de stora nationerna stå rustade till tänderna, *måste* äfven det lilla Sverige värna om sitt land, så vida det icke vill utsätta sig för att en gång få dela Polens och Östersjöprovinsernas öde. Och fröken Keys »lyckoinstinkter» borde säga henne, att om krig är en stor, utsägligt stor olycka för ett land, så är dock den att förtryckas, att beröfvas sin nationella frihet, ännu större.

Fröken Key anklagar den svenska kvinnan att »hafva deltagit i uppegelser till krig mot Norge»; ja, det är möjligt att det funnits sådana kvinnor, alldeles som det måhända äfven funnits sådana män, ehuru jag är säker på att bland kvinnorna har det varit många flera, som af hjärtat önskat och i sin mån verkat för fredens bibehållande. Men fröken Key be-

handlar här som alltid kvinnan »en bloc», ser i den kvinnliga individen ingenting annat än själfva könet, som ledes af en enda gemensam drift, alldeles som en viss art djur, hvilken utmärker sig för den eller den specifika instinkten. Lyckligtvis har dock detta ej med verkligheten att göra; kvinnan såväl som mannen, är en själfständig, utpräglad personlighet, som hyser egna och icke af arten bestämde åsikter, både i fredliga och krigiska angelägenheter. Och däraf kommer det sig att en del kvinnor ifrigt verka för fredsrörelsen, medan åter andra deltaga i försvaret, ja, att det till och med finnes kvinnor, som stå på samma barbariska ståndpunkt som måhända flertalet män: att anse kriget vara ett nödvändigt ondt, som aldrig kan upphöra.

Hvad slutligen beträffar fröken Keys förslag till delvis nya arbetsområden för kvinnan, såsom t. ex. trädgårdsarbete, bildade barnsköterskeplatser, m. m., kan man icke säga annat än att man måste häpna öfver att en person med fröken Keys år och erfarenhet kan ha en så idealistisk, föga praktisk uppfattning af förhållandena. Tvifvelsutän vore det godt om kvin-

nan alltid, som fröken Key föreslår, kunde få välja arbete och sysselsättning, som helt öfverensstämde med hennes temperament, som vore nyttigt och angenämt, icke allt för öfveransträngande, men i stället lagom afpassadt för det poetiska och känsliga i hennes lynne o. s. v. Men hvarför skall ej mannen få göra detsamma? Hvarför skall han för brödets skull nödgas emottaga snart sagdt hvilket arbete som helst? Jag är säker på att det finnes och har funnits många unge män med poetiskt eller känsligt anlagda naturer, som funnit kontors- och bankgöromål lika tråkiga och tyngande som någon kvinna kunnat göra det, som ha känt hur det ideella inom dem hotat att gå under i livvets släp och sträfvan, men som ändå *måst* arbeta och så småningom böjt sig för nödvändighetens kraf. Detsamma får äfven kvinnan göra. Livvet är en hård, ofta utslitande kamp *för brödet*, och hur förträffligt det än skulle vara att kunna ordna naturenliga arbetsområden för alla människor — man som kvinna — skall det dock ej lyckas, åtminstone ej på det artificiella sätt fröken Key föreslår.

Om vi gå många sekler tillbaka för att på

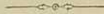
historiens blad följa gången af den så kallade kvinnofrigörelsens evolution, skola vi, jämte dess organiska jämna framåtskridande, äfven kunna iakttaga flera hotande reaktionära rörelser. Såväl under romerska kejsartiden som under renässansens och franska revolutionens tidevarf synas bestämda tecken, att den frihetsrörelse, som strömmade genom nationerna, gaf en ny kraft åt kvinnans utveckling, kvinnans sträfvan efter jämlikhet med mannen i såväl andligt som socialt afseende. Men vid alla dessa tillfällen mynnade denna märkbara stegring af ifrågavarande rörelse ut i en osund frihetslust, ett begär att efterapa mannen äfven på njutningens och själfsväldets område, ett skattande åt det sensuella, ett apoteoserande af könsförhållandena, af det rent sinnliga elementet i moderskapet. Och sålunda drogs hela rörelsen på sned, in i reaktionära strömdrag, där kvinnan, trots alla klingande fraser om frihet och hängifvenhet och moderskärlek, icke är eller duger till annat än uteslutande könsvarelse.

Skall den nutida kvinnorörelsen i vårt land halka in på samma bana? Skall det arf

vi fått emottaga af den ädla Fredrika Bremer, den nitälskande Esselde, skall dess öde blifva att sönderstyckas och utprånglas i reaktionära, oäkta småmynt?

Det är ej länge sedan vi firade Fredrika Bremers minne, och då ett decennium gått efter Esseldes död, skall för visso äfven hennes lifsgärning firas med tal, dikter och fester. Men må vi betänka, att om dylika fester skola vara någonting annat än humbug, så ålägga de den svenska kvinnan förpliktelse mot de döda, förpliktelse att gå i deras fotspår, det vill säga, liksom de ställa moderskapet högt, anse hemmet heligt, betrakta troheten och kärleken i äktenskapet som första villkoren för jordisk lycka, men på samma gång, eller snarare *till följd* däraf, kämpa för den sanna kvinnoemancipationens stora mål: att kvinnan först af allt uppfostras till människa, till en individuell personlighet, en mannens jämlike i andlig frihet, den där kan stå vid hans sida som hans maka, hans vän, hans förtrogna, hvilken med honom delar omsorgen om och uppfostran af det uppväxande släktet.

Först då kunna vi hoppas att vi ärligt
och troget förvalta de dödas dyrbara arf, först
då våga vi säga, att vi söka föra deras runor
med ära.

På ALBERT BONNIERS förlag ha förut utkommit af

MATHILDA ROOS:

”Egoism” och ”Lycksalighet”. Några tankar om fröken Keys artikel »En förklaring» i Svensk Tidskrift. 50 öre.

»Det går en ton af helgd genom denna lilla skrift. Den har mellanåt i all sin enkelhet synt mig sublim och erinrat mig om stämningen hos de första kristna, sådan denna för oss afspeglas i fornåldriga berättelser.»

(C. D. W. i Vårt Land.)

Hårdt mot Hårdt. Berättelse. 3: 50.

Höststormar. Berättelse. 3: 50.

Lifsbilder. Berättelser: *Sjålsstrider.* — *Ett minne.* — *Två systrar.* — *Paralleler.* — *En liten smurra.* — *Oförgätliga ögonblick.* — 3 kr.

Familjen Verle. En skildring. 3: 75.

Saulus af Tarsus. En själs historia, tecknad efter bibeln. Eleg. utstyrsel. 2: 50; inb. 3: 50.

»Visar vårt lands för närvarande utan fråga högst stående författarinna från en helt ny sida, och hon har med denna skildring presterat något, som torde kunna ställas i jämbredd med det bästa, som förut bjudits oss på samma område.»

(Smålandsposten.)

Kommen till mig! Några tankar. Inb. i mjukt clothb. med guldsn. 1: 50.

Förf. uppträder här med *religiositetens inspiration* och *obetvingsliga kraft* mot pessimismen i vår lefnadströtta tid.

(Göteb.-Posten.)

Genom Skuggor. En nutidsskildring. 2:a upplagan. 3: 75.

»För alla som intressera sig för allvarligare frågor af religiös och psykologisk art skall Mathilda Roos' arbete blifva en *mycket välkommen läsning.*»

(Stockholms Dagbl.)

600002581 1

Göteborgs universitetsbibliotek

